

УДК 130.2

М.О. Мазоренко

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка,
завідувач кафедри культури

С.Г. Пилипенко

Луганський національний аграрний університет
старший викладач

ВИТОКИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається технологічна культура, котра виникає в умовах інформаційного суспільства. У роботі підкреслюється, що технологічне середовище є тотальним простором культури, своєрідною культурною матрицею і викликає перетворення в культурі. Особлива увага приділяється тому, що технологічна культура створює новий характер взаємодії сфер культури. Технологічна культура вирішує проблему «Як зробити?», а її головними ознаками є інноваційність, дистанційність, можливість безмежного вдосконалення.

Ключові слова: технологія, технологічна культура, інновації, творчість, інформаційне суспільство.

М.О. Мазоренко, С.Г. Пилипенко

ИСТОКИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье рассматривается технологическая культура, возникающая в условиях информационного общества. В работе акцентируется, что технологическая среда выступает тотальным пространством культуры, своеобразной культурной матрицей. Особое внимание уделяется тому, что технологическая культура задает новый характер взаимодействия сфер культуры. Технологическая культура развязывает проблему «Как сделать?», а ее основными признаками выступают инновационность, дистанционность, возможность бесконечного совершенствования.

Ключевые слова: технология, технологическая культура, инновации, творчество, информационное общество.

M. Mazorenko, S. Pilipenko

SOURCES OF TECHNOLOGICAL CULTURE

The technological culture which appeared in the conditions of information society is examined in the article. The article emphasizes that technological environment is a total space of culture, some kind of cultural matrix. The special attention is given to technological culture as the one which gives a new feature of interaction between spheres of culture. The technological culture solves the problem “How to do?” and its main factors are innovation, remotability, possibility of endless refining.

Key words: technology, technological culture, innovations, creativity, information society

Поняття технологічної культури поки ще не має чіткого визначення як у теорії культури, так й у філософії культури. У вітчизняній літературі відсутні спеціальні роботи, які були би спрямовані на всебічний розгляд особливостей цієї культури. У працях зарубіжних авторів тільки намітилися підходи до зазначеної проблеми. Досвід

XX століття свідчить про помилкове заперечення комплементарності технологічних досягнень та їх соціокультурних наслідків. Так, на думку дослідників, трансформація нормативно-правової, моральної і ціннісної систем і системи знань найбільше втілюються як у соціальній та духовній, так і технологічній сферах суспільства. Слід зазначити, що технологізація культури стає одним із важливих аспектів трансформації культури. На думку А. Ракітова, відбувається перехід від філософії техніки до філософії технології, що вивчає об'єктивну реальність, яка, на його думку, сьогодні є виключно технологічною реальністю [1, с. 13 – 14]. Поява технологічної культури вимагає як переосмислення традиційних констант феномену культури в умовах техногенної цивілізації, так і з'ясування витоків технологічної культури, її сутнісних характеристик. Ця ситуація свідчить про **актуальність** аналізу технологічної культури у філософсько-антропологічній площині. Саме цей аспект складає **мету** статті.

Для більш визначеного уявлення про механізми становлення та розвитку технологічної культури варто звернутися до питання технології в широкому розумінні, її специфіки щодо буття людини, а відтак, визначити загальні параметри «фазового переходу», який можна вважати за початок виникнення технологічної культури. Ця ситуація досить точно охарактеризована К. Доусоном: «Нова наукова культура позбавлена будь-якого позитивного значення. Вона являє собою величезний комплекс технічних прийомів та областей спеціалізації без духу, що спрямовує, без основи для загальних моральних цінностей, без єднальної духовної мети. Культура цього роду зовсім не культура в традиційному сенсі, тобто не є порядком, який містив би у собі кожную сторону людського життя в живій духовній спільності» [2, с. 272].

Питання технології в філософсько-антропологічному сенсі набуває нового звучання наприкінці XX – початку XXI століть. Уже в 60-х роках XX століття З. Бжезінський зазначив, що Сполучені Штати і СРСР зазнають «конвергенції» в мережах Технотронної Ери, себто нового різновиду технічної «надкультури», опанованою інтелектуалами, що прагматично мислять [3]. Він наголошує на залежності технологічних траєкторій культури від структури взаємостосунків між державою та суспільством, де наука і технологія виступають джерелом ризику і водночас засобом діагностики цього стану.

Підґрунтям технологічної культури є феномен технології, що тісно пов'язана з творчістю, адже в перекладі з грецької мови «*techne*» означає майстерність та є невід'ємною складовою мистецтва як однієї з головних форм духовної культури. Розуміння технології як творчості залишилося поза увагою дослідників, що спровокувало розуміння останньої як чітко заданої та соціально проєктованої дії, яка відповідає раціональності, науковості, суспільному характеру, що стверджує її в якості «суворої» та чіткої. Унаслідок цього технологія постала технікою в якості знань, вмінь, правил, теорій, доктрин. Тому дослідники, вказуючи на значні технологічні зміни, що призвели до принципових змін образу життя людини, підкреслюють і певним чином абсолютизують роль техніки. Водночас, розуміння технології як майстерності, мистецтва надає нового ракурсу дослідження, бо доміантним чинником постає технологія – творчість як інновація. Водночас досягнення науки, техніки та технологій призводять до культурного конфлікту; мова йде про культурне запізнення, що втілюється в конфлікті науково-технічного прогресу та загальнолюдських цінностей. Поява нових технологій спричинила безліч сумнівів і питань стосовно небезпеки маніпулювання людським життям.

У другій половині XX століття було сформульоване питання: чи змінює технологія людські цінності чи навпаки, людські цінності визначають шляхи розвитку технологій? До цього питання свого часу зверталися практично всі аналітики, й варто зауважити, що й досі воно не втратило своєї актуальності, адже стрімкий розвиток інформаційних технологій – чіпи, комп'ютери, телекомунікації, Інтернет – створили

нову технологічну систему, яка розповсюдилася по всьому світові, значно змінивши уявлення людства про минуле, теперішнє та майбутнє. Як підкреслюють дослідники: «Технології, що впроваджуються, початково містять певні соціальні та культурні можливості. Отже, принципово те, що можливості ці – різні, і що вони, як правило, реалізуються до альтернативних соціальних і культурних перспектив» [4, с. 4].

Для людства в цілому є значущим не лише збільшення інформатизації соціального простору, але і пов'язані з ним технічні та технологічні проблеми. Фактично мова йде про новий стиль мислення, що впливає на характер рішень і водночас породжує нові проблеми, однією з яких є адаптація людини до змін. Наголошується на можливості подолання відчуженості людини шляхом упровадження нових цінностей, серед яких гнучкість, конвергентність мислення, що тісно пов'язані з інноваціями. Слід зазначити, що термін «інновація» (від лат. *novatio* – поновлення, *in* – в напрямку) з'явився в наукових дослідженнях у ХІХ столітті й отримав поширення в працях австрійського науковця Й. Шумпетера у результаті проведеного ним аналізу «новаційних комбінацій» змін у розвитку економічних систем, що спрямовано на підвищення ефективності системи.

Інновація постає додатковою цінністю, втілюючи творчу ідею, творчу діяльність людини, її фантазії, які здійснюються. Інновація виступає радикальною зміною в продуктах, процесах і стратегіях. Інновації і технології – це не тільки і не стільки зміна окремих елементів і систем, скільки їхня трансформація і включення елементів творчості. Технології сьогодні виступають факторами, які постійно впливають на людину, її звички, думки, образ життя, ідеали та систему цінностей. Тому аналіз новітніх технологій, у тому числі й інформаційних, окрім визначення переліку позитивних і негативних наслідків, вимагає, насамперед, усвідомлення зміни людських орієнтацій у просторі культури, адже інновації руйнують соціокультурні основи.

Технологічні та соціальні інновації конкретизували раніше висловлену Ю. Габермасом думку про незавершеність «проекту модерн». Суттєвою ознакою такої ситуації є втрата парадигми виробництва, яка пов'язана з історичним завершенням доби суспільства праці і супроводжується технологічними, інформаційними та соціальними інноваціями усіх сфер життєдіяльності людини. На цьому наголошує і В. Іноземцев. Він підкреслює, що в останні два десятиліття відбулася якісна зміна характеру діяльності людей, котра виступає творчою і суттєво відрізняється від трудової діяльності в її традиційному тлумаченні, позначивши одну з основних тенденцій новітньої технологічної культури. Однак у своїх роботах дослідники не розкривають змісту та основних рис технологічної культури в умовах постіндустріального/інформаційного суспільства.

Слід підкреслити, що інформаційне суспільство в контексті техногенної цивілізації обумовило нове обґрунтування концепту «технологія». Цей концепт набуває універсального смислу, розповсюджуючись на всі ситуації, де людина впливає чи намагається вплинути на що-небудь чи кого-небудь. Виникли і стали широковживаними такі поняття як соціальні і культурні технології, технології навчання і реклами, а також технології сексу, кохання, медитації, обману тощо. Сучасні технології створили цілу індустрію під назвою «Е», що згодом виявилось в електронних книгах (e-book), електронних спільнотах (e-group), електронних магазинах (e-shopping), електронному управлінні (e-government), електронному здоров'ї (e-diets), а також інших «Е».

Таким чином, становлення технологічної культури пов'язується з визнанням нового етапу в розвитку суспільства, яке характеризується як інноваційне. Сучасність, на думку В. Федотової, поєднує нові інформаційні технології, багатозначність та плюралізм інформації, а також розподіл останньої на користь суспільства, тим самим зводячи разом концепції постіндустріалізму та постмодернізму [5, с. 6].

На новий технологічний устрій сучасності в умовах інформаційного суспільства вказує С. Леш [6]. Аналізуючи інформаційне суспільство дослідник виділяє такі загальні риси: по-перше, неконтрольоване розповсюдження потоків інформації, по-друге, ствердження актуальності лише теперішнього, що концентрується навколо комунікації, унаслідок чого суспільство стає надрухомим, втрачає стійкі відносини; по-третє, відбувається дезорієнтація людини внаслідок руйнування трансляції традиційних значеннєвих концептів, які раніше надавалися традиційними поняттями, по-четверте, відбувається формування постлюдського порядку (post-human). Усі наведені характеристики підкреслюють одну з головних тенденцій сучасності – людина стає абсолютно відкритою теперішньому, що пов'язано з виникненням новітніх технологій.

Саме цією обставиною пояснюється той факт, що ситуація, яка склалася, визначається швидкими темпами культурних змін, зумовивши становлення нових культурних і соціальних форм. Щоправда, не варто ігнорувати той момент, що культура, як і людина сучасності, набуває вже іншого смислу, втілюючись у технологічній культурі, адже наявні різноманітні технології утворюють безліч варіацій. Вони спрямовуються на вирішення різних проблем людського існування, в тому числі й культурного. На цю особливість звертають увагу багато дослідників. Так, П. Козловські вважає, що сучасна культура зумовлюється не мистецтвом і філософією, а наукою і технікою [7, с. 156].

Технологічна культура, що виникає, пов'язана не лише з новою формою діяльності та виробництва, маніфестуючи інноваційний напрям. Вона виникає як нова «невизначеність», що водночас є її основною ознакою та нормою сучасного суспільства, адже – це суспільство без центрального суб'єкта, влада в якому перебуває скрізь і ніде, суспільство, критика якого неможлива, як неможливим постає визначення об'єкта такої критики [6, с. 7]. Суспільство, що виникає (постіндустріальне/інформаційне чи технологічне), не лише сприймає нові технології – воно стає рефлексивним, самокритичним, таким, що реагує на ризик, опосередкованим, що включає не лише наукову, але і позанаукову рефлексію. Це суспільство в якості *ad hoc*, суспільство «рефлексивної сучасності». Тому, осмислюючи способи і напрями цих трансформацій, цілком зрозумілими і очікуваними наслідками є, по-перше, стрімке збільшення інноваційних процесів у виробництві, засобах комунікації, по-друге – зміна темпоральних характеристик існування людини та суспільства. Майбутнє настає надто швидко, швидше, ніж люди встигають пристосуватися до нього, що в філософсько-культурологічних роботах розглядається як «футурошок», що є близьким до визначення культури в концепції постмодерну.

Таким чином, питання витоків технологічної культури зумовило її аналіз у контексті трансформаційних процесів сучасного суспільства. У відомій філософській літературі технологічна культура трактується як, насамперед, дистанційна культура, у результаті чого форми життя стають формами життя-на-відстані, а людина втрачає відчуття соціальності, будучи позбавленою своїх технологічних «доповнень». Технологічна культура долає час і простір, вона долає дистанцію, і створює дистанцію поблизу. За допомогою новітніх технологій людина може бути присутньою, водночас знаходячись далеко від зазначеного місця. Як зазначає А. Кармін, в ХХ столітті центр культурної динамічності зсувається з духовної культури до культури технологічної. Технологія (в її широкому розумінні) стає найважливішим фактором, що визначає розвиток усіх сфер культури і суспільства в цілому – від мистецтва і масових комунікацій до бізнесу та політики.

До особливостей технологічної культури слід віднести: 1) зникнення звичного культурного ландшафту; 2) виникнення нової реальності, що викликає відчуття небезпеки, адже людина може виступити в ній новим технологічним пристроєм, що складає і визначає цей ландшафт; 3) поява нового психосоціального простору

людського буття; 4) утрата спадковості традицій; 5) духовність зводиться до здатності навчатися і виконувати певні функції.

Технологія принципово не може бути досконалою та завершеною – вона є універсальною, її вдосконалення відбувається за рахунок постійного самооновлення. В основі технологічної культури, на думку А. Карміна та В. Міронова, знаходиться питання – «Як зробити?» в контексті постеконімічних цінностей. Технологія надає нові способи трансформації культури. Вона стає базовою в сферах політичного, економічного та соціального життя, у медицині, в освіті, науці – усюди, де стверджується важливість технологічного досвіду, прийомів та засобів отримання інформації. Водночас, технологічна культура вже не запитує, наскільки людина зацікавлена, що характерно для наукового типу культури, чи наскільки її відчуття індивідуальні, що характерно для модерної культури. Вона запитує, наскільки людина досконала, що і характеризує неklasичну культуру. Така культура відмовляється від культурних стереотипів, що існують, натомість вимагає постійної генерації нових образів, ідей, концепцій, які втілюються в культурному контексті, що призводить до трансформації культури.

Технологічна культура, як будь-який культурний продукт, виступає особливим видом інформації і комунікації, що продукує комунікативні засоби, які дозволяють людині підключатися до цілковито чужих для неї світів. У результаті неможливе стає втіленням. У зв'язку з таким станом проблеми, досить перспективним є положення академіка В. Стюпіна про те, що початок інформаційної епохи відзначився формуванням культури, яка значно відрізняється від культур минулого і за своїм змістом, і за впливом на оточення, і за функціями, які вона виконує. Якщо скористатися терміном В. Стюпіна, то технологічну культуру можна охарактеризувати як «людиномірну систему», підкреслюючи, насамперед, її антропологічний вимір [8, с. 16].

Безперечною ознакою технологічної культури є впровадження цифрових технологій, що спочатку запропонували, а потім нав'язали свою нову етику бачення, розширюючи і змінюючи уявлення про те, на що і як слід дивитися. Виникла можливість виготовляти реальність самостійно. Унаслідок зазначених трансформацій збільшуються впливи технологій на суспільство, і, водночас, зменшуються можливості адекватного контролю за їхнім розвитком. Технологічна культура може сприяти тому, що суб'єкт перетвориться в людиноподібну істоту, в «гібридний людино-технічний комплекс», унаслідок чого людина втратить свою людськість. Ідеться про небезпеку виникнення антропоморфної істоти.

Новітні технології виявляються тією домінантною силою, що постійно впливає не лише на середовище проживання людини, але і на її думки, звички, образ життя, ідеали і систему цінностей.

Відтепер мистецтво, наука, культура і філософія існують у єдності. Технологічна культура однією зі своїх властивостей визначає інтерактивність, тобто безпосередній вплив на суб'єкта, що породжує у нього бажання матеріальної трансформації художнього об'єкта. Творчість стає інтерактивною. Відбувається перетворення глядача, читача й спостерігача на співтворця, який впливає на становлення твору й випробовує при цьому ефект зворотного зв'язку. Ця ситуація, в свою чергу, супроводжується переорієнтацією з виробу на процес, з вічності на теперішнє, з шедевра на середовище. Людина більше не об'єкт, вона отримала можливості виступити повноправним учасником створення будь-якого культурного твору.

Змінюється ставлення людини як до природного, так і штучно створюваного нею світу, що надає нові можливості щодо експериментування в усіх сферах людської діяльності. Відбувається трансформація самої технології – НІ-ТЕСН технології сьогодні замінюються НІ-НУМЕ технологіями. Виявилось, що ідея «безумовної досконалості»

переорієнтовується від зміни навколишнього світу до зміни самого суб'єкту: на зміну «декартівському “людина-машина” прийшла інша метафора, інша когнітивна модель “людина-програма”» [9, с. 236]. Технологічна культура, яка отримала змогу компенсувати «недоліки» людської природи, сьогодні виступила тією силою, що змінює безпосередньо і саму людину. Як зазначають дослідники, технологічна перспектива найближчих десятиліть, а також пов'язана з нею метаморфоза *human being* може перетворити сучасну людину на новий вид, який можна визначити як *eHomo*. Так, Білл Гейтс запатентував людське тіло як елемент безпроводного зв'язку, що виконує роль приймального-передавального пристрою на зовнішні пристрої, та оголосив його «об'єктом інтелектуальної власності» під № 6 754 472 [10, с. 53]. Постає питання переосмислення традиційних констант «новевропейської метафізики гуманізму, розуму, надії», адже останні в сучасному світі зазнали значної кризи.

Зазначена ситуація змушує вдатися до роздумів про майбутнє людини в умовах технологічної культури, що втілюється в невтішному прогнозі В. Лук'янца і О. Соболя [11, с. 7]. Ідеться про виникнення трансгуманізму. На відміну від класичного, традиційного розуміння гуманізму як любові до людини у різних його виявах, дослідники визначають епоху настання «трансгуманізму», що знаменує любов не до ближнього, а до дальнього, тобто до генетично модифікованої людини (до постлюдини, до транслюдини), яка є біологічним різновидом *Homo sapiens*.

Технологія як проектування образів бажаного, враховуючи поліваріантність сучасності чи як бажання технологічного вдосконалення має всі можливості привести до повної втрати саме людського. Це, безумовно, не означає, що людина втрачає шанс на майбутнє. Спостерігається тенденція: що вищого рівня досягає технологічна культура, і, відповідно, підвищуються можливості людини та суспільства, то гострішою стає проблема збереження самої людини. За прогнозами сучасного футуролога Р. Курцвайла, сингулярність (вибухова точка розвитку) стане реальністю вже до середини ХХІ століття, коли людина буде другорядною в сполученні «людина – штучний інтелект» [12, с. 91].

Таким чином, можна зробити наступні висновки: технологічна культура є одним з основних проявів інноваційного характеру трансформації культури. Вона виникає в умовах інформаційного суспільства, коли з'являється в житті суспільства новий феномен – техносфера, яка стає тотальним простором культури, оскільки все більшого значення набувають техніка і наука, а не мистецтво і філософія (П. Козловські). Ґрунтуючись на новітніх технологіях, задається новий характер взаємодій між різними сферами культури, яка, в свою чергу, зазнає значних перетворень і набуває нових перспектив. Формуються нові взаємостосунки між людьми, адже технологічна культура встановлює інноваційні шляхи вирішення соціальних, філософських та навіть особистісних проблем. Вона впливає цілком на все інтелектуальне оточення людини: образ думок та поглядів на світ. Відбувається прискорення процесу створення знань, які сприяють збільшенню темпів виникнення нових технологій, що провокують нові виклики як для суспільства, так і для людини.

Перелік посилань

1. Ракитов А. И. Прологомены к идее технологии / А. И. Ракитов // *Вопр. философии.* – 2011. – №1. – С. 3 – 14.
2. Доусон К. Г. Религия и культура / К. Г. Доусон; пер. с англ. К. Я. Кожурин. – СПб.: Алетейя, 2000. – 281 с. – (Миф, религия, культура).
3. Пфафф В. Идеология все еще много важит у боротьбі великодержав [Електронний ресурс] / Вільям Пфафф; пер. А. Павлишин // *Незалежний культурологічний часопис.* – 2000. – № 19. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/pfaff.htm>
4. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре: (материалы «круглого стола») // *Вопр. философии.* – 2003. – № 12. – С. 3–52.

5. Федотова В. Г. Факторы ценностных изменений на Западе и в России / В. Г. Федотова // *Вопр. философии*. – 2005. – № 11. – С. 3–23.
6. Lash S. *Critique of Information* / S. Lash. – London: Thousand Oaks (Ca.): Sage Publications, 2002. – XII, 234 p.
7. Козловски П. *Культура постмодерна: [пер. с нем.] / Петер Козловски*. – М.: Республика, 1997. – 240 с. – (Философия на пороге нового тысячелетия).
8. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и перспективы техногенной цивилизации / В. С. Степин // *Синергетическая парадигма: многообразие поисков и подходов* / [отв. ред.: В. И. Аршинов и др.]. – М., 2000. – С. 12–28.
9. Чешко В. Ф. Этика и эпистемология управляемой эволюции. Дивергенция процесса научного познания в эпоху постмодерна / В. Ф. Чешко // *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Теорія культури і філософія науки*. – Х., 2006. – № 714. – С. 235–242. – (Темат. вип. „Шляхи релігії в ХХ–ХХІ ст”).
10. Кутырев В. А. Могущественный раб техноса / В. А. Кутырев // *Человек*. – 2006. – № 4. – С. 47–62.
11. Лук’янець В. Філософія як універсальність, що трансгресує себе / Валентин Лук’янець, Ольга Соболев // *Філософ. думка*. – 2002. – № 3. – С. 3–19.
12. Эпштейн М. Н. Творческое исчезновение человека. Введение в гуманитарологию / М. Н. Эпштейн // *Филос. науки*. – 2009. – № 2. – С. 91–105.